

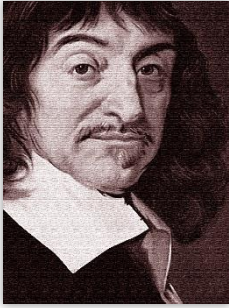
Folklor Araştırmacılarının Çalışma Yöntemleri ve Politik Yorumu

Folklor ve halk edebiyatına ilişkin yaptığım araştırmalarda temel olarak değişik coğrafi bölgelere göre farklı inanç ya da etnik gruplardaki insanların ayrılıklarından çok ne denli benzerlikleri olduğunu öne çıkarmaya, daha doğrusu buna vurgu yapmaya çalışıyorum. Bunun böyle olmasını istememin ötesinde bir gerçeklik olarak saptayabildiğimden dolayıdır.

Birçok halk şarkısının tam kaynağına ulaşmak mümkün olmasa da değişik kesimlerde aynı coşku ve içtenlikle sahiplenilip söylendiğini görmekteyim. Ancak buradaki önemli nokta, farklı geçmişi olan kesimlerin bunları içtenlikle bağrına basmasıyla, kültürleri, varlıkları yok edilen ya da zamanla eriyen 'öteki' toplumların miraslarına el konması konusunda ortaya çıkmaktadır. Burada »Başkasının türküsünü söylemek yürekli bir iştir.«¹ kavramıyla anlatmak istediğim tersi bir durumu ifade etmeye çalışmaktayım. Başkasının türküsünü, başkasının türküsü olduğunu kabul ederek söylemek yerine onlara el koyarak sahiplenme meselesidir. Onun için, bir adı da 'pozitif ırkçılık' olan bu içe çeken² ırkçılığın en belirgin özelliklerinden biri de başkasına ait olan her şeyi sahiplenerek bir süre sonra onun üzerinde kendi 'gerçeğini' kurmasına

Bekir Karadeniz-Türküleri/Külliyyat

René Descartes

dönüşebilmektedir. Bu da tarihte yaşanan birçok yok etme/soykırım eyleminden biridir.

Çoğu zaman bu yaklaşımı bir ideolojiye dönüştürülüp iyi şeyler yapıldığı sanılsa da aslında, ağırlıklı ortadan kaldırılan kültüre olmak üzere her kesime yapılan ciddi bir haksızlıktır. Yazık ki mümkün olduğunca çok sahip olmanın bir meziyet sayıldığı çağda bunun insan ruhunda ve vicdanında ne tür yaralar açabileceği üzerinde durulmamaktadır. Sanki »Düşünüyorum, öyleyse varırım³,« sözü artık çoktan, »Sahibim, öyleyse varım,« biçimine dönüşmüş gibi.

¹ Bekir Karadeniz »Türküleri-Külliyyat 1« (KaraMavi Yayınları, 2010) Sayfa 20.

² Batıdaki ırkçılık her anlamda dışlayıcı bir karakter taşımaktadır. Yani temel kabul edilen topluma (bu daha çok ırk olarak tanımlanır) ait olmayanların ya da ait kabul edilmeyenlerin temizlenmesi üzerine kurulu bir mantıktır. Zaten geçmişte de hep bu amaçla örtüşen bir biçimde, temel olanı 'öteki' olandan/olanlardan arındırmaya yönelik dehşetler yaşanmıştır.

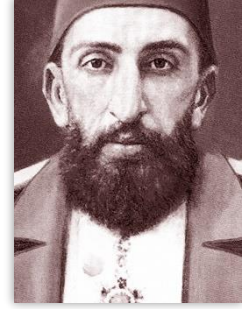
³ René Descartes'ın (1596-1650) »Discours sur la méthode« (Metod Üzerine Söylevler), (1637) adlı kitabında »Je pense, donc je suis« Fransızca olarak geçen sözün »Cogito

Toplumları tarihsel geçmişleri, coğrafi mekanları, yaşam biçimleri itibariyle değil de ulus kavramıyla açıklamaya çalışmak, doğal olarak bu amaca hizmet etmeyen her şeyi yok saymak ve gerekirse yok etmek üzerine kuruludur. Zaten geçmişte hem inanç, hem de etnik gerekçeli birçok olumsuz tecrübe bulunmaktadır.

Özellikle ideolojik temelini Fransız Devrimi (1789) sonrasında şekillendiren ulus devletler Avrupa'dan başlayarak dünyada yaygınlaştı. Çağ itibariyle ilerici ve anlamlı görünen/olan bu sistem giderek kendi içine sığmadığı ve sermayeyi belli sınırlar içinde tutmanın imkansızlaşması nedeniyle sonraki dönemlerde birçok gelişme gündeme geldi. En son 2. Dünya Savaşı (1939-45) sonrasında gerçekleşen ve sınıra bağlı paylaşım artık kapitalizmin bugününü izah edemez oldu. Bundan dolayı da sermaye, ulus devlet sınırlarını çok önceleri aştı ve bu anlamda evrenselleşti.

Ancak birçok ülkede bu gelişmeler aynı boyutta ve dinamikle yaşanmamakta ve sürekli sıkıntılı bir hal almaktadır. Örneğin tüm Avrupa'da sınırlar kalkarken ya da artık Avrupa dışında birçok ülkeye de rahatlıkla gidip gelinebilirken Türkiye gibi ülkelerde eski 'değerler' daha da kutlanarak tuhaf ve antidemokratik uygulamalara dönüşebilmektedir.

Zaten bu düşünce sisteminin bir ürünü olarak 1800'lü yılların 2. yarısında başlatılan ulus yaratma (ve etnik temizleme) işlemleri başka boyutlara taşınarak Türkiye Cumhuriyeti döneminde de sürdürüldü. 2. Abdülhamit'in (1876-1909) başlattığı Ermenileri (her bakımdan) sınırlama, sayılarını azaltma işlemi *İttihat Terakki* ile birlikte tümünden yok etmeye (soykırım) dönüştü. Cumhuriyet sonrasında ise daha çok düzenli ve ekonomik yanı

2. Abdülhamit

da ağırlıklı olmak üzere geri kalan azınlıklar 'bertaraf' edildi. Buna bağlı olarak sermayeden ulusa her şey Türkleştirilmiş oldu.

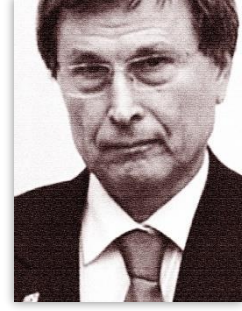

Fahrettin Kırzıoğlu

Onun içindir ki, örneğin dünyanın *Kürdistan* dediği topraklar Türkiye'nin resmi politikasında ısrarla olmadık isimlerle tanımlanır. Ya da Ermeni veya Rum yerleşim yerlerindeki isimlerin (eğer her şeye rağmen değiştirilmediyse) aslında ne denli Türkçe kökenli olduğuna ilişkin teoriler uydurulabilmektedir. Devlet bunun için milyonlarca insanı huzursuz etmenin yanında bir de bu işin teorisyenliğini yapmak üzere *Fahrettin Kırzıoğlu*

ergo sum« Latinceye çevrisidir. Bu söz, aslından çok Latince üzerinden yaygınlaşmıştır.

(1917-2005) veya günümüzdeki yansıması *Yusuf Halaçoğlu* (1949) gibi 'bilim insanları' yaratabilmektedir.

Yusuf Halaçoğlu

Çoğu zaman da böylesi zoraki değiştirmelere uğra(tıl)mış yerlerde geçmişe dönük herhangi bir araştırma yapma imkanına mümkün olmaz. Ya resmi bir kayıt/bilgi yoktur ya da varsa bile kullanıma açık değildir.

İnsan vicdanının yaralanması kadar ağır başka bir şey olup olmadığını bilemiyorum. Fiziki yaralar bir biçimde sağalabilmekte ancak iç tahribatlar her zaman çok daha kalıcı olabilmektedir. Bu anlamda hem geriye doğru bir şeylere faydası olabileceğinden hareketle hem de hiç olmazsa bundan sonra daha fazla tahribat açmamaya çaba göstererek etik değerlendirmeler yapmak gerekmektedir.

Onun için bir folklorcu dürüst bir arkeolog gibi çalışmalıdır. Arkeolog toprağı kazımaya başladığında ne çıkacağını önceden bilemez. Bir şey çıkar, bilgisi oranında o şeyi yorumlar ve olduğu gibi sunar. Hatta eksik tanımlayabilir, hata yapabilir vs. Ancak bu yorumlar veya tanımlamalar değiştirilmeye ve düzeltilmeye açık yorumlardır. Daha alan araştırmasına başlamadan ne çıkaracağını bilen arkeoloğun kazı yapmasına da gerek yoktur aslında.

Folklor araştırmacısı her türlü ideolojik yapıya mesafeli durarak tarafsız ve dürüstçe niceleme yapmalıdır.

Bir yöredeki bir ezginin ritmi, yapısı, akışı vs. itibariyle aslına sadık kalarak değerlendirilmesi gerekirken, her şeyi önceden kurgulanan ve belirlenen kalıpla açıklamaya çalışmak ancak bir yere kadar kabul görebilir. Sonra hiç beklenmedik bir anda bir çocuk çıkıp kralın ne giyinmediğini söyler.

Bir kültür mirasının nereye ait olduğunu kabul edebilmek insanı insan yapan temel öğelerden sayılmalıdır. Bunun tersini zorlayan bir toplumun aynı zamanda kendi geçmiş(sizliğ)ıyla sorunu olduğu akla gelmektedir. Çünkü kendi tarihsel gelişimi, kökleri, kültürü veya bilimiyle ken-

Hitit Tanrıları (Yazılıkaya)

dine yeten ve kendiyile barışık bir toplumunun başkalarına ait olan değerleri gasp etmesi düşünülemez. Kendisine ait olmayan bir değeri kendisiyle özdeşleştirerek kabullenmenin olgunluğu ve özgüveniyle sahiplenerek aslından yalıtıma çalışmak arasındaki çizgi çok önemlidir. Hititler her yendikleri ve denetimlerine aldıkları kavmin inançlar değerlerini de üstlenerek bü-yüdüler. Onları yok edip, parçalayarak

kendi değerlerini dayatmadılar. Bu, Hititleri küçülmedi, tersine daha da büyüttü.

Anadolu'yu ve şu an Türkiye topraklarına dahil olan Trakya'nın bir bölümünü bu coğrafyanın bir çeşitliliği ve zenginliği olarak say(a)mayıp her şeyi 'icat edilen' bir mono kültüre yamamaya çalışmak sonuçta kimsenin (en azından büyük çoğunluğun) yararına olmamıştır.

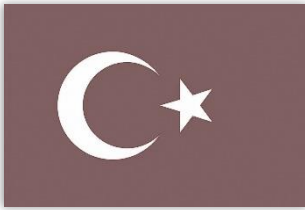
Burada kastettiğim, herhangi bir toplumun bir geleneği veya değerinin ille de var olduğu için ve bugünün şartlarında doğru ve mutlaka yüceltilmesi gerektiği değildir. Zaten böylesi gelenekleri günün koşullarıyla değerlendirip yasayla ortadan kaldırmak mümkün değil. Dünyanın birçok bölgesinde/ülkesinde sünnet çağdışı ve olumsuz görülür. Daha daraltarak somutlaştırmaya çalışayım. Almanya'daki yasalar itibariyle sünnet insan yaralamak benzeri bir suçtur. Ancak Musevi veya Müslümanların bunun inanç temelli olarak yapmalarından dolayı aynı yasayı işletilmeye çalışılmaz. Onun yerine uzmanlarca (burada hekim) kurallara uygun olarak sünnet yapılmasını şart koşmaktadır. Daha ilginç bir örnek ise Hindistan'daki inanç ve gelenek üstüne devletin aldığı önlem hakkında *Murat Belge*'nin (1943) değerlendirmesidir. Kutsallığı nedeniyle Ganj Nehrine bırakılan ölümlerin (hastalık vs. gibi) sorunlar yaratması üzerine, devlet, halkın binlerce yıldır var olan geleneğini yasaklamak yerine nehre et yiyen kaplumbağalar salarak doğal bir çözüm üretme yoluna gidiyor.⁴

Ganj Nehri

Her zaman insanları/toplumları incitmeden belirli çözümlere başvurmak uzun vadede daha kalıcı bir yoldur. Tersine bir uygulamanın mutlaka günün birinde su yüzüne çıkıp sorun olacağı unutulmamalıdır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra bu işin ideolojini ve yöntemini belirleyenler muhtemelen Anadolu merkezli halk müziğinin bir etnik kökenle izah edilmesinin mümkün olmayacağını düşünememiş olmalı. İlk 10-15 yılda şark kökenli müzikleri yasaklayıp zoraki Batı müziği dayatılarak geçici çözümler arandı. Böyle yürümeyeceği anlaşılınca da 1940'lı yıllardan itibaren denetlenabilir halk müziği projesi gündeme getirildi. Daha adından başlayarak müzik de Türkleştirildi.

⁴ *Murat Belge* »Militarist Modernleşme-Almanya, Japonya ve Türkiye« (İletişim Yayınları, 2011)

1939 yılında *Yeni Türk Mecmuası*⁵ tarafından yayınlanan bir araştırmada sadece İstanbul'da yaşayan 740.000 kişiden 560.000'i Türkçe konuşmakta, geriye kalan yaklaşık 180.000 kişi ağırlıklı Rumca, Ermenice, İbranice olmak üzere birçok dili konuşmakta. Tabii ki bu durum tüm Türkiye'yi ifade etmemektedir ama çarpıcılığı ortada.

Ana dilleri	Erkek	Kadın	Yekûn
Türkçe	299 171	261 694	560 865
Abazaca	120	86	206
Acece	269	108	377
Almanca	1 642	1 999	3 641
Arapca	1 342	1 339	2 681
Arnavutça	3 504	2 671	6 175
Bosnakça	371	366	737
Bulgarca	1 240	987	2 227
Çekçe	64	52	116
Çerkesce	56	46	102
Ermenice	17 405	22 009	39 414
Filanca	12	7	19
Fransızca	1 572	2 213	3 785
Gürcüce	152	146	298
Hırvatca	16	17	33
İngilizce	472	476	948
İspanyolca	3 731	4 477	8 208
İsveççe	24	35	59
İtalyanca	1 655	1 873	3 528
Kıbıce	71	159	230
Kürtçe	1 462	370	1 832
Lazca	19	4	23
Lehçe	87	124	211
Macarca	218	205	424
Pomakça	12	2	14
Rumence	57	84	141
Rumca	32 043	42 788	74 831
Rusca	1 126	1 088	2 214
Sırpca	413	299	712
Tatarca	176	289	465
Yahudice	12 035	14 156	26 191
Sırc	241	124	365
Meçhul	26	46	72
Yekûn...	380 808	360 340	741 148

Yeni Türk Mecmuası 1939

Osmanlı'nın uzun zamandır ittifak halinde olduğu Almanya'nın politik tercihi ise zaten 1920'li yılların ortalarından itibaren yönünü belli etmeye başlamıştı.

Onun için 1940'larda (her şeyde olduğu gibi) devlet denetimindeki müzik de genel politik tercihlerle şekillenen ideolojiye uygun oldu. *Türk Sanat Müziği*, *Türk Halk Müziği* dayatmaları tam da böyle bir ideolojik tercihle uyumlu olarak uygulanmaya kondu.

Top(ar)lanabilen tüm eserler becerilen ölçüde 'uygunsuz' sözlerden arındırıldı ve büyük ölçü de sahipsizleştirilerek anonim hale getirildi.⁶ Müzik yapısı itibarıyla herhangi bir sorun çıkması pratik olarak mümkün değildi. Çünkü yüzlerce, yerine göre binlerce yıldır birbirine yakın veya bir arada yaşayan çeşitli etnik gruplar zaten birbirinin müziğini kabullenmiş ve benimsemiş, dahası içselleştirmiştir. Bir Kürt ezgisinin Türklerce, bir Süryani Ezgisinin Kürtlerce veya bir Ermeni ezgisinin öteki Anadolu halkları tarafından kabul edilmiş, hatta çoğuna karşılıklı sözler uyarlanarak yerleştirilmiş olması yadırganacak bir durum değildir. Bu da devletin işini fazlasıyla kolaylaştırdı. En azından toplumun

⁵ Eminönü (İstanbul) *Halkevi* tarafından Ekim 1932'den Nisan 1943'e kadar 125 sayı yayımlanmıştır. Yazı işleri müdürlüğü başta adı belirtilmeden *Abdülhak Hamid* tarafından yürütülmüş, Bu görevi 46. sayıda *Ağab Sırrı Levend*, 95. sayıdan sonra *Yavuz Abadan* üstlenmiştir.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/yeni-turk-mecmuasi>

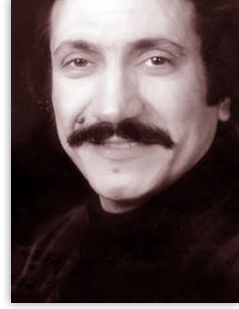
⁶ Bu konudaki ayrıntılar için bkz.:

Bekir Karadeniz-Ayşe Hür'ün »Cumhuriyetin Üvey Evladı Halk Türküleri« Yazısı Üzerine

[Link verilecek](#)

önemli bir bölümü duygu itibariyle yabancı görmediği bu havaları hemen sahiplendi. Kürtçe bir havayı *İzzet Altınmeşe (1945)* Türkçe sözlere uyarlayınca kimse yabancılık çekmiyor veya garipsemiyorsa buradaki yakınlığı/akrabalığı göz ardı etmemeli.

Bir taraftan orijinalitesi bozulan halk şarkılarının aidiyeti de bozulmakta, bu olumsuz bir yan. Öte yandan Anadolu insanının etnik kökeninden bağımsız olarak aynı havaları aynı içtenlikle paylaşıyor olmaları olumlu bir yan. »Her şerde bir hayır vardır,« sözünün bir kanıtı gibi bütün bu karışım. Belki de bir mozaik, tam bilemiyorum.

İzzet Altınmeşe

Ama bu dönüştürmelerde ve başkalaştırmaları ve aslından uzaklaştırmaları onayladığım düşüncesi ortaya çıkmamalı. Böylesi havaların kendi doğallığında değişmesi ve başka şeylere evrilmesine bir diyeceğim yok. Başkasının türküsünü söylemekten kastım da budur. Ama etnik farklılıkları yok sayarak ve asıllarını anmayarak bu tür adaptasyonlara karşı durmak gerekir.